

TARN TK polgaş
Profes Top cawyleli-
nin organ

„ШБН“ solunga piziderinin ertee:
Xuzunda pizidicilerge:
1 cылда . . . 5 а.— 3 ајдан куду
6 ајда . . . 3 а.— пизидишкін
3 ајда . . . 1 а.—80 албас

Solun pizideer erler: Top xarızaa kontor, oon
kadee salarlar polgaş postacılarga pizider.
Alban polgaş yletpyr
cerleringe
1 cылда . . . 8 ақша
6 ајда . . . 5 ақша
„ШБН“ solun redaksızyn adiez: Kızıl-xoora,
Revolus qaly. Şetinkin kudumcuza paza № 2.

1936 cылдын
sentabr 23 xynynde
susoda № 74 (575)

Toktaal yngen—am pottandyrar artkan

1936 cылдын 9 ајнын 16-17 xunnerinde Sarıq-sep-xooraјga Kaa-xem kozuununun nam organızazyn 2 tugaar konferenzi xuraly poor ertti. Uk xuralga 100 nam kezıgynnerinin murnundan 10 telee polgaş kozuunnu xarızsalgalıq alban coruducular-pile kadı 15 xire kizi uk xuraldy erttirgen.

Uk 2 tugaar xuralga cugaal-aşkan ajttıyqlar 4 cyyl polgan:

1. Namnyn 9 tugaar xuralyndan peer ARN TK-nyn corudup kelgen azıynnyn tugajında tynnel iletkel.

2. Tus kozuunda ARN komitedin 1 tugaar konferenzizinde peer corutkan azıynnyn tugajında tynnel iletkel.

3. ARN-nyn 10 tugaar Uluq xuralyga paar teleeler songaan.

4. Tus kozuunnu nam organızazyn paaştaar cerlerin songaan.

Uk xuraldy teleelerin sany ewes polza-taa, koncuq idepejliq eriken. Cyl tize, oluruşkan 15 kizini 10-nu şygymcyleen. Uk iletkeldernin tugajında yndyrgen toktaaldar şudurgu polgaş ceder, cetpes azıdy şeleeliq şygymcyle-pile ileredip pottuq ajttıyşkyn nam yyrleringe pergen.

Uk xuraldy kыrnga ynur turgan iletkelderdin polgaş şygymcylelderden ar kerge, kozuunnu azı-agıynnyn polgaş politiktyq kulturluq pajdalyn torcuaarga eleen solun polgaş ylegerliq.

1. Kaa-xem kozuununun arat conu TAR-nyn nam, cazaanyn şyn paaşalgazypile polgaş podunun kozuun cagyrgazyn paza nam komitedin udurtulgaşypile coraaş, azı-agıynnyn, kulturnun uluq cedişkinliq polgan. Paza podunun nasional revolutuq cazar, namnyn koncuq ideger turar polgaş TAR-nyn nam, cazaanyn po arazında corudup kelgen hamyk politiktyq şugumun polgaş xerek kыrnda corutkan azıyn pyruny-pile pajyrlar xyleep algan.

По tugajında ARN TK-nyn iletkelin tynnaaş, uk konferenzin yndyrgen toktaalda, TAR-nyn nam, cazaanyn corudup kelgen hamyk azıyn cyylidyq tep

pajyrlar xyleep algan, „moon songaar pir ewes nam, cazaratyn ol şugumunga polgaş xerek kыrnga corudup turar azıynnyn udurlanyn cyzyn-paazyş cagyrgazıq idegetter ynur keer polza, ereştıq xarы peerin“ podunga xyleettinip algan polgaş TAR-nyn tuskaj togunnaaşyn ulam-na pazydarıga podunun hamyk kyzyn peerin xyleettinip algan.

ARN TK-nyn iletkelinin tugajında yndyrgen toktaalda Uluq SSRE-nin socialistyq tuduşkunynun cedişkinin tugajın tynnaaş, koncuq pajyrlar eereenden kadyna, pygy telegejnin tarlatkan conunyn iziq cyree cыlyq xereldiq xyny poor eş Stalinny polgaş oon kadı azıdakcyların am-tynnyn xaldap turgan kontrrevolustuq Trotskij, Zinovjev, Kamenef suqlar xirliq xolun kedyrup turgan tynnaaş, ol kontrrevolustuq idegetterni munun takpyr kargar, pottarın tynnyn xoradashkyn ileretken polgaş ol kontrrevolustuq idegetterni proletariarın şygyzynden olyreripile şitken, uk şitkeldi kuyssetenin Tьванnyn hamyk conu-pile kadı pajyrlar, ol kontrrevolustuq idegetterge pottuq xarы polzun tees, kadı curttar turar sovet xamaatylar-pile internasionaldyq xarызaaşyn ulam pazydar tugajında nam, cazarıga xyleelgezin pergen.

2. Kozkomunyn iletkelinin polgaş ol tugajında yndyrgen toktaaldyn istinden ar kerge, cedişkinliq azıyn-taa polgaş cetpes azıyn-taa cazyvayın ileredip kergysken.

Ol toktaaldan ar kerge, uk kozuunnu istinde kol-la cetpes azıyn polza, maldyn pazyş kudulap turgan. Pygy kozuunnu maly 1935 cылда 30.305 paaş turgan polza, 1936 cылда 29.045 paaş polgan. Ol polza, 1.260 paaş ijk-pe, azı 5% kudulaan. Mal pazyşnyn kudulap turgan kol-la cылdagaan: maldyn cem suuru am-taa tuduu, maldyn azaaly pagaj. „Camdyk sumularda arattar maly katararın utkan (Kek-tej, Pyren). Oon cылда-pile poryler maldı xyndys pezin cip turar“ tep eş Odumassy, Uaangur suqlar şygymcylep turdu. Maldyn aarы-pile xyeziri am-

Еш Тока

taa koşkak. „Camdyk arattar maly kodurun cazyrar“ (Kek-tejde) tep teleeler şygymcylep turdu.

Kozuunnu istinde kodur aarы koldap, kolduunda seer mal koldap turgan cizee: 1936 cылда pygy mal kudulaarda, malyşlyq mal-pile cыlyş mal kudulavayın, xarы 1,5% esken. „Cыlyş manaar, inek xarыlar, xoj katarar azıdy conun camdyk utkan“ tep teleeler şygymcylep turdu.

3. Kozuunnu arattarın ol yndeşin cetpes kaaş cyyl azıynndan kadyna, cedişkinliq azıyn margyldaa cok par. Cyl teerge polza:

a) Xadylan ulam ezyr turar:

	35 cыл.	36 cыл.	%
Tьва con (puut)	68483	119456	104,5
Xamaat. con (puut)	69235	132367	191,2

b) Tarylgazы paza esken:

	930 ga	982 ga	105,6
Tьва con	930 ga	982 ga	105,6
Xamaat. con	2492 ga	2492 ga	—

c) Pizik piliri ezyr turar:

	1019 kizil	1116 kizil.
	1019 kizil	1116 kizil.

По cылы 8 xardan 40 xarga cedir conun 79 %, ARN kezıgynnerinin 91 %, ARE-nin 100 % piziktiq polgan.

Kaa-xem kozuununun nam organızazarın 2 tugaar xuraly ystynde ajtkan maldyn azıynnda-taa polgaş eske-taa kovej-kovej cyylernin tugajında cetpes cyylernin polgaş am caa-la kergenibis şkaş uluq-uluq cedişkinerni xьnar kergeş, moonynaj corudar azıynnyn tu-

gajında todargaj ajttıyşkyn podunun murnunga turguzup algan.

4. Kozuunnu polgaş kudukku nam yyrlerin pottarın corudar namnyn massalyq polgaş politiktyq azıynnyn istinde murnukuzun podap kerge, namnyn azıynnyn eleen emgelıq polgan polza-taa, cetpes cyylar am-taa koncuq kovej.

Namnyn kezıgynnerinin polit. eoredilgezi koncuq sula corup turar. 100 nam kezıgynnerinin istinden 1935 cылда 42 kezıgyn, 1936 cылда 41 kezıgyn eorenip turar. Solun cagyrgazы 109 cedir polza-taa, camdyk mьrnaj cagy-

vaan kezıgynner kaje kovej. Kek-tejnin nam yyrhyn targazы eş Taktal „Şyn“ solunnu cagyvaan, tassыk targazы eş Silinmaa paza cagyvaan, yndıq eşter kaje kovej tep şygymcylep turdu.

Kozkom-taa, yyrler-taa arattarın ekki turalyq organızazar OKTE, RTO polgaş ARE paza kooptun massalyq azıyn polgaş xerezennerin, aratkorların azıyn pottuq udurtup paaştaar koncuq sula. Profestin azıyn mьrnaj utkan. Ol tugajın tokta-alga todargaj şygymcylep ajtkan. Nam yyrlerin xyn pyryde podunun azıdarın tugajında xuraldaar koncuq xovar polur polgaş cyq-le kozuundan surgakcylar pargan polza am polur. Po tugajında cizek:

Koptu yury massalyq xural 2

Kek-tej yury massalyq xural 2

Pyren yury massalyq xural 2

Pelvej yury massalyq xural 3

Poor turgan xuraldar cyge ten-

ten teer polza, kozuundan sur-

gakcylar tenge aatıngaş, tenge

cetkeş, tenge xural kыlyr polgan-

ny xaraazy-pile yndıq tur.

Ustynde ajtkan cetpes cyyl-

derni ar kerge, namnyn massa-

lyq polgaş organızazы azıyn,

am-taa sula, caa-la egelep turar-

yn ajttıp turar ilden tur. Po cet-

pes cyylerni cok kыlyrnga er-

estiş idiq peer, ol cyylerni cok kыlyr teskindir pygy kozuun-nun nam organızazarın ewile-deer tugajında poor ertken 2 tugaar konferenzi şudurgu ajttıyşkynnyn perip toktaalga pizeen tur. Namnyn podunun azıynnyn cedişkinin tugajında polgaş cetpes cyylerni ileredip, moonynaj ol cetpesterni cok kыlyr tugajında pottuq altıyşkynnyn namnyn konferenzizi perip kaan tees, kozuun komitedinin caa songutkan prezidiymy, oon targazы eş Sarıq-kыs, tus tus yyrler, olarnyn targalar eşter Mongal, Taktal, Sancat, Tyvej-ool, paza Lopsan suqlar cyq-le ol toktaaldarga am-ırap polbas. Xerek kыrnga ol toktaaldarın pottandырar tugajında uluq azıdy uıru-cыlyn cok eres corudar uzurluq. Toktaal teerge, azı kuyssedir tep podaannyn plany poordan kadyna, kuyssetine-pergen xerek tep polbas, kuyssedirin tugajında uluq azıdy corudar xerek tep eş Stalinny cugaazy uttur polbas ewes-pe, eşter.

Kaa-xemnin nam kozkomunun caa songutkan prezidiymy eşter Sarıq-kыs, Uaangur, Odumassy, Russukkaj paza Tamba-tarzaa suqlar kozuunnu pygy kezıgynnerin şyn ewiledeş, uk kezıgynnerin tamcыр, yndında arat conga TAR-nyn nam, cazaanyn ajttıyşkynnyn şyn-pile tanıştырar turgaş, Kaa-xem kozuununun nam konferenzizini ajttıyşkyn şitpirin xerek kыrnga pottandырar, kudulap turar malyarnyn paaşyn pedip turar kыlyr cedip algaş, am TAR-nyn cazar, namnyn kыrnga ewes, xerek kыrnga pottandырar şdaar-sler, eşter!

Kozuunnu nam organızazyn 2 tugaar konferenzizinde songutkan kozkomun prezidiymy polgaş oon targazы eş Sarıq-kыs ystynde ajtkan cugula sorulgalarny cugaa cok kuyssedip şdaar poor tep ideger iziq pajyrynny cedirdim.

Arattın Revolustuq Namnyn Top Komitedinin targazы Toka.

100 cedirer teenin 485 cedirgen

Ceen-xemcik kozuununun Şeml sumuzun arat conu 1936 cылда kooptun sadır alıyşkynnyn koncuq ekki kirzip tuzalaşkan.

Cyl tize, myn sumun koorka sadır teen plany 100 paaş maldan ewes ewes teen polza, 485 paaş mal satkan.

По cyny kergyzyr tur teer polza, arat con podunun kooregazyndy azы-tuzazyn pilip, artıtkyşlyq mal-maganın satkaş, kooregazyndy sadır alıyş planın tolduraryga pottu-pile kirışkeni ol tur ewes-pe

Moon songaar po ylegerliq murnakş azıynnyn koşkatpajın, kooptun eske-taa sadır alıyşkynnyn şak ыncar kirzip tuzalaşyn kыgyrşyşaan, omak-xektyq, kulturluq curttar turgarşyşyn temdee poldurup, kooptun sadır alıyşkynnyn kirzir tugajında ыlaaryş polza:

Xoor-la conun kooregazy Xorun taq-teq ezyr-le tur,

Xoor-la conu, arat conu Xoj-la maly sadır-la tur.

Arat xejnyn kooregazy Arga taş-teq ezyr-le tur, Arat conu, xoor-la conu

Aadyş, şarın sadır-la tur. Malsyn cazar ajttıyşkynnyn

Malsyn arat kuyssediili, Mandыр turar korzaavşka

Malyştan sadaalyar. Arat cazar ajttıyşkynnyn

Arat pister kuyssediili, Azыtar turar korzaavşka

Arttyk maldan sadaalyar. Accыly-la kooregazy

Arat xejny xandyр tur, Arat tymen onu pilgeş

Arttyk cyylidy peer-le-pls. Xerengiliq kooregazy

Xej-le connu xandyр tur, Xej-le arat onu pilgeş

Xej-le cyylidy pereeliner. Eerem-teq kooregazy

Elvek paraan keldirerge, Er-le, kыs-la pottarşyş

Ereen şokkar xeritly-le pls. Şemide areveed Tamba-syryu.

Cыrgalandьda likpuntu paşkыzы eş Tolgaj-oolga

Pettinerde kыgyrşyş paardı

Tees-xem kozuununun Tereşel sumuzunda likpuntu paşkыzы Peqzi men, myn kozuunnu Cыrgalandь sumuzunda likpuntu paşkыzы eş Tolgaj-ool sleri podubustun azı xyleelgebis tugajında revcarşka kыgyrşyş polza, men podum po 36 cылдын 10 ајнын 1-den 1937 cылдын 3 ајнын tencyzyngce cedir 100 pizik pilves kizini picce piziktiq kыlyr eoredir-men, paza 100 picce piziktiqlerni nomcuur, pizir kыlyr

Xaraal aldın uurgajynnyn ыгызы

Xaja taştyq Xaraaldыga Kaadырş pьзыlynar, Kajgamcыktyq azыdaaşyn Kazar aldın kыydediil.

Eleziinniq Xaraldыqny Ergildir-le kazar xerek, Ergek xire aldınnarny

Elvekşidip tьvar xerek. Motorlarnyn kыzy-pile

Moon-taa arttyk azыdaals, Moondak polur calgaalarga

Munculbajın xarы pereel. Aaşı texnik mergenilge

Am-taa ulam eorenili, Azы cыlyr coruk-pile

Aзыşynnar xyeziliil. Gidravlik texninge

Kizil pyryn eorenili, Kedizinde parыр-parыр,

Kajgamcыktyq kaadыр polui. Paaştaar cerniq ajttıyşkynnyn

Margyş cokka kuyssediil, Par-la turgan kыzyvys-pile

Planşыş azыdaals. Xaraalda Oorzak Lopsan

cagaatkan.

Aзыльыс eзылde-ce ulam tepşip tur

Tozu kozuunnu Xam-sьra sumuzu 1 tugaar arannyn azы-agıj, erttem kulturu cыл kelgen tudum ezyr nemezıp sajырar turar, ыlangyja mal azıynnyn talazy-pile ar kerge, 1934 cылда 554 paaş maldыq turgan polza, 1935 cылда 766 paaş cetken, 1936 cылда mьrnaj 951 paaş appargan. 1935 cылga cedir sigen mьrnaj kespejn turgan polza, myn cылда 1 ga sigen kesken, am po cылы 4 gan kesken, pistin conun xej kezil iei maldыq polgaş sigen kezeri ewes turar tur.

Myn aranda 55 kizil par, olarnyn istinden 34 cылда 12 pizik pilir kizil turgan, 35 cылда 16 kizil piziktiq polgan polza, 36 cылда 25 kizil pizik pilir polgan.

Moon ar kerge, pistin arannyn azы cыл kelgen tudum sajырar turar tur. Moon songaar moon-taa arttyk sajырadyr-pls.

Arban targazы Kuzur. Anyakkor Saman.

Аңс аратар, когуур ојынде аңнар ааттаньрынга пелен тураал!

TAR Ministerler cövyeliniñ toktaaly

1936 c. 9 a. 14 x.

1936-37 cылдыñ аңнаар ујезинде пелеткенің тугајында Тыва төр кооптун паштаар чериниң оралаксы тарагы ес Тораазыктың илелкин тыннаа, Ministerler cövyelinden темдеглеері полза:

TAR-ның таакаар ундырер чіг едinin қол суулу аңныр азыл полур полгаз арат конун азылаагыңа улуқ азыл-түзүлү.

Аңнар тывар еттин шынары сеп-рес, аңнаар хуусаазын сессе азылаа, полгаз ој-шаанда аңнар турвааның парымдалаа, Ministerler cövyelinden токтаадыр полза:

1. Тыва төр коопка, козуун, суму, арван сагыргаларыңа тақызыр полза, конун ортузунга массалық азыл корудур, конун хөј-пиле аңнар ааттарар полгаз токтааткан хуусаазын пырын азылаагыңа таныштар азыл корудур.

2. Тыва төр коопка хылеедири полза, аңнар тывар еттин сан шынары көдирер тугајында хамык хемсеглерни ар корудар полгаз ылаңыа арат тымеңе таныдыла азыл корудур херек.

3. Оок семзек херекселдерни козооптарга он-хонук иштинде сессе корудар полгаз аңнаар тугајында ундырген номнарны таратыр паз аок семзекти козооптарда мајыгнар-се хуваагань хылаар азыл Тыва төр коопка хылеедири.

4. Тыва төр коопка тақызыр полза, аңнаар ујенин пелеткелін кылар, оок семзек сессе-ешикин-и хылар, сургаар азыл корудур козооптар-се ро сылды 9 ајын 18-тин пелтинде төр черин азылдарыңа корудар.

5. Тергиин аңыларны шаңнаар полгаз аңнаар азылға екки тугајыңа козуун, суму организастарыңа ту-тус азылдарыңа шаңнаар 10.000 акша тунуқ хөреңи тургузарын Тыва төр коопка хылеедири.

6. Тыва төр коопка сөпсегері полза, аңылар пиле керее сары, ол керее тунуқын 25% роо семзек, кыс хынезиниң селі періп полур черлерни ајтыр полза:

1. Тогу, Тере-хөл козууннары, 2) Парың-хемчик козуунунун Сақы, Кэргэ полгаз Хөл сумулар, 3) Тес-хем козуунунун Кассык, Сайгал сумузу—ро черлерге корудур полур.

7. Тываның Сады-ылетпыр ванкызыңа тақызыр полза, аңыларга аңызы тпыр тугајында Тыва төр коопка 20.000 акшаның селізин азылар peer узурлуқ.

8. Советтранска тақызыр полза, оок семзек корудар тугајында мајналарын саат чок peer узурлуқ.

9. Ус-тывыс евилелinge хылеедири полза:

а) Аңылар кедер идик полгаз кидис уктар кылар садарын аңнаар ујеге пелеткер полгаз поттарыңа шугуму-пиле артел полгаз саныс-саныс аңыларны евилелдер корударын тақызыр.

б) Роо семзек селіп кылар тарган-черлерин конун черлерге организастар тургузар.

Ministerler cövyeliniñ тарагы **Сымит-таз**. Секретер орну **Талай-серен**.

TAR-ның нам, казаага полгаз оон паштыңыларыңа

Каа-хем козуунунун ARN 2 тугаар конферензизинден хындылуқ ынак паштыңыларыңа естер—Тока, Хемчик-оол, Сымит-таз, Пајыр Сierge revolustuq izioj пајыр cedirip tur-pis.

Өске козууннарыңа малыңа паазы өзүр турунда, пистин козуунун мал 1935-36 cылда 1227 пааз кудулај пергені консуқ ылаңыа тур, ындық полза-таа, ро сылды 92.000 пуут сиген пелеткелер тең ајтышкыныңа ро хун 119.456 пууту кыс-седіп ар турарыңа, келі кышын cut ајылыңа удур ерестің харының перви-шаан, малдың өзереңге немере кадарын темдеглер тур-пис.

1935 cылда 935 га тараа шөлынден 1936 cылда 982 га cedir өскен. 8 xardan 40 xarga cedir niitti конун 79,4% пизик пилес корукту узуткаан. Тараа азаар алышкының тыва полгаз совет хаматтыз кон 2197 гань кезіп алган.

Малдың өзилдезинин талазы-пиле консуқ сепсес коруувусту узуткаар тугајында намның 2 тугаар конферензизи поттуқ ајтышкының тургузуп тур.

Нам кезигыннеринин политик-пийішкенин өрлеті-шаан, намның сагыла-падызын үреер, нам, казактын шугумундан хазың, сузун-паазын контреволустуқ сурттаал салыр идегеттер-пиле ерестің хырезір шыдаар-пис.

TAR-ның нам, казаа, оон паштыңыларыңа естер—Тока, Хемчик-оол, Сымит-таз, телгезезин!

Хурал президиумы.

Кызыл-хоорайның курттакыларыңа тындадышкың

Ам ро ујеге Кызыл-хоорайда „кор“—төр улаанот аарық роор турар төледе, оон камгаланыр аргазы полза:

1. Оон-пиле араан улусту емци-се тораан апарар cedirer.

2. Ол аарықдан араан улустун разының-се кадык улус парыр полвас.

3. Хоорайның канды-таа школалар черин-се кэж-хатаан чок улус чер-ле парыр полвас полгаз ең ылаңыада сургулдар ол аарық ерткице хоорай иштин-се киліп чер-ле полвас.

4. Хоорай курттакызы мун аарық-пиле темисезіп камгаланыр төледе, поттарың олуруп турар оран-савазын аарық шөвер ар турар узурлуқ.

5. Јасла урууларың хындыс турар ојын ерттиргеш, оон кезе-еа-іјезинин разыңдан өске чер-се чер-ле апарар полвас.

6. Рісші урууларың ургылыс сур турар узурлуқ, cyge теер-ге, ук аарық хир-тобурактан консуқ халдар сарыңа роор cybe тур. Ро тугајында moon мунунда уруулар емцизи Ріоніковскіј солуннарда тодарај пизең, оон-пиле екки таны-аары цугула.

KULTUR JAAMBYZYN SEKRETERI PABUU.

1936-37 cылдыñ аңнаар ујезинге екки пелеткелес хуусаазын пырын азылаар-пис

(TTK паштаар чериниң оралаксы тарагы ес Тораазыктың илелкин тыннаа, Ministerler cövyelinden темдеглеері полза).

Пистин Тываның арат конунун кол амдыралы мал полза-таа, камдык козууннарыңа аратары аң-пиле амдыраар, паз кыска ујеге тилеер азыл куртун хөј конунун кол орулазы полур тур.

Сөелгы каа сылдан peer аңнаар тывыс өскен. Ең ылаңыа өлык полза, таакаар унер чіг еттин 60%-зун езелер турар.

Аңнаар азыл улустун азыл-агызыңа улуқ хөреңи орулаңа киліп турар. Ыңааңа кон хөј-пиле аңнар ааттаньры, токтааткан хуусааларыңа пырын азылаар полза когуур. Конун камдызы кызын аңнаар корукту сессе пилејин подунун камдык азыл оскунар тур. Мандыңын төлеэинде, көде кон амдыраастан аңнаагыңа пелеткенің полгаз ылаңыа кооперас азылдарыңа, паз Ус-тывыс евилелиниң азылдарыңа аңнаар ујенин пелтин подар хамык азыл пелен кылар узурлуқ.

1. Козооптар козуун организастары-пиле кад, паз идепкејлиқлери евилелдер тургаз, конун ортузунга аңнаар хуусааның пырын азылаар, аңнаар азылға шөкен конун хөј-пиле киліер тугајында сурттаал азыл ерестің корудар. Аңнаар хуусааның пырын азылаар, кон аңнаарыңа хөј-пиле килірі полза, пистин куртубус иштики полгаз таыккы баланзыңа өстырер, конун ет-хөреңизи полгаз куртун едinin казаа сайыраар. Оран куртун кемизиниң пайдалыңа подарага, келі ујеге өлык, ылаңыа тил арван хөј роур сурар пар тур. Ол ујеге кэж хире елдек ерес азылаар ијик-пис, азында едилішкени оон кесту peer.

2. Аңнаар азылға онза сагы салыр турар. Ол чыл тизе, конга хамык арга тугаңа көргызыр, оок семзек, роо полгаз кыс-хынезин селізин тпыр (керее тунуқын 25% подар peer). Селіні Тогу, Тере-хөл, Тес хем козуунунун Кассык, Сайгал сумулары паз Парың-хемчик козуунунун Кэргэ, Сақы сумуларыңа курттакы аратарыңа peerин сөпсегерен.

Аңны өлырген ујезин парымдалаа, аңны туғы едилішкен, азы едилішкен, азы емин еркен тықтық роор cybe. Аңнаар хуусааның едиліри кэж хире цугулазы moon кесту тур. Кестін шынары кудулаар, паштај азаага паксыраар полза:

1. Кестін камдык черлерин сөп евес сојган роор;

2. паш кезин камнар сојвас;

3. кулаан кезіп каартар;

4. аскыны, карааның ојваан чара кезіптер;

5. кесті оја кезер, ылаңыа оор-газында полгаз узаында тезік;

6. пыскак кудулуунун сөгын кестен сессе адырас, кулааның кејзирин кезинге арттыр каартар;

7. кестін едін, саан, хан куцуккан черлерин сессе аста-вајын арттырар;

8. улуқ тараа оок-пиле аткаш, кесті тыкка ојутар;

9. екки кургатпас, азы емин ерттир кадур кургадыр, азы тотык тонурар;

10. алгы-кесті пагај херер, хер чокка кургадыр. Устынде ајты-каньдан кестін шынары тыкка кудулаар полгаз өрттек сепсес.

Моно ылаар ла чаладыр херек. Аңы килі кесті сөп сојарын пилі узурлуқ.

Кесті уш жань сојар:

1. Аскындан өры тулуптај сојар.

2. Путтарыңдан өры тулуптај сојар.

3. Cadagaj сојар. Аскындан өры ас полгаз кызени сојар.

4. Путтарыңдан өры сојар аңнар полза: роу, тилі, тыбактық, чекпе, тил, мань, кіш, сьдык кыра.

Хэјраккан полгаз морзукту cadagaj сојар.

Устынде ајтыкан паксырааның пар полгаз кесті сөп евес сојар полза, оон ерте кудулај peer.

Техник талазы-пиле цугула ајты-тыкларыңа козооптарыңа пелеткеліңи конга таныштар узурлуқ. Оыкты хылеер алыда-таа аратарга сепстерин көргызыр

ең Тораазык.

ајтыр херек.

Аңылар еңиң сыгы пайдалы подаар полза когуур. Чыл тизе, еңиң сыл тил пар, чок черин сурар екки тынавајын аңнар уңгыс, кыс-хынезин төнур, сат-хөлін аргызыр хөј-ле сораа, ты-кан азыл-таа чок саныр кеер цуылдыр турган.

Аңыларың хөј нуруузу ша-ның пайдалыңа екки шилебейин, сыгы ерте ааттаньры, таа кара тил хөјны өлыргени хөј-ле кога-рал полган. Таа кара тилни мы-нај хылеер алас полгај.

Тергиин екки аңыларың ша-наар хөреңи тургускан полгаз ко-зуун, суму организастарыңа ек-ки азылдарыңа аңы конга полгаз козооптарга тугајыңа шаңнаар.

Өлырген өлыктын саны цугула полур-пиле кад, оон шынары—ол ујеге полгаз кесті пир тугаар-ында сојур азаа консуқ цугула.

Моно аңы кон полгаз пелеткелі пыгыдезі шыгы едиртес полза, аңы поттарыңа-таа ко-галдык полгаз оран куртубу-ка-таа сессе азыл чок полур.

Өлыктын шынарыңа онкунду-руқ унер кол-кол сьдыгааннар полза:

1. Аңы (өлыкты) өлырер ује-зи, 2) паштај азаагаңа пагај роортур.

Аңылар тилни массалық аң-наары-пиле пир тенге өске таа ө-лык аңнары когуур хуусааларың-да аңнаагыңа сагы салыр, пот-тарыңа мал азыл сайырадыр полгаз куртун таакаар ундырер чіг едін көыдырер. Ро сыл козуун ергеелер черлерге полза-тус-тус куртарыңа пайдалыңа ш-дир аңнаар хуусааларың сөп ор-ганизастарыңа цугула полгаз ша-ның пайдалыңа көрып ааттаньры цугула. Ынань-се оон пелтин-де аңылар оок семзек хынези-кызын сессе пелеткер, аат-хөлін семиттир пырын пелеткенің ал-ган турар узурлуқ.

Аңы аратар аңнаар азылға сессе киліп, аңнаар хуусааларың пырын азылаар, өлык шынары көдырер темиселди корудур. Тыва төр кооп полгаз Ус-тывыс евилелиниң азылдарыңа аңыларга сагы салыр, оок семзек, кыс-хынезин, идик-хөп-пиле шақ ује-зинде хандыры, роо сепсес сеп-тер, паз өске таа тугаламы көргызыр, куртубуска мун-мун цыс акша арттык оруга килірели.

Radio тамыдышкыныңа төгым тугаңа көргызыр көрынер

Ро ујеге Кызылдың радиоуңа цугаа тамыдышкыныңа ургылы-лер корудар орула салыр турар. Моно cedip алыда цугула не-гетіаер цуыл полза, азыл, албан организастарыңа хын-пырыде ко-рудур турар азыл хереениң едилі-кениңиң полгаз онза солун со-нуураңаңа цуылдырныңа материал херек полур тур.

Мандык төледе, хоорайның азыл, албан организастарыңа иде-гет тилери полза, moon songaar „Шы“ полгаз өске-таа солунна-га peer материалныңа пир хууун Кызылдың радио комитетинге пе-рип турар полгаз өске-таа потта-рыңа азыл пыдырылгезинде кан-дық солун cybe пар пoldur, ону cedi хонук иштинде медеелер пе-рип турар цугула.

Оон аңыда солун хөјлуқ му-зук-пиле ијик-пе, аас-пиле екки ы-а-аслар ылар полур, тамыдыш-кыныңа корударда радио комитет-пиле паш удур харылазыр алы узурлуқ.

Radio komitediniñ sekreteri Peqzi-syryn.

KXK-da nam komizь Arakcaa.

Solunga pizeen pot şygymcylelderni xamaarзыr cerlerinden xarъылар турзун

Po yjede „Şyn“ polgaş eske-taa solunnarda azy, alban cerleriniñ, tus-tus kizilerniñ azy xyleelgezinde cetpes cyylderni-şy-şanda aratkorlar yrgylcy iler-edip pizip turar. Blangja ara-ga-tarъы izip algaş, nam, caza-kyñ toktaal saavъynga udur, xo-olju tyrymge udur ses tomak undyterlerni polgaş kem-xerek uylgetkennerni xej kattap solun-pyryzyngе kuruq cok şygymcyl-ep pizip turar.

Ol pizeen cyylderni xamaar-зыr organarında taraazы-şy-şan xanaaş, şyn-megeziniñ tьp xarъылар coruk po ejde paryk-la cok poop turar tur. Moon cыldagaşыñ ar kьer polza, azy, alban cerleriniñ polgaş kьozuun, sumu cagъrgalar, paza nam, areve uyrleriniñ paaşlaar azylylar po tugajanda xerekke ar ozaavazыnda, solunnarыñ cecce pomcup kьerinde tur.

Pot şygymcyleldi xarъылар coruk polza, cetpes cyylderni cidirip cok kыlynga şarъыk po-or polgaş solunnun arъыnar kurgaq material undyryp turgan ol polur appaar tur. Cizeel-erge, pir aragacъ, ulus etteer calcъk tyzok kizini solunga iji yş-taa kattap pizip-le turar, onu arvan, sumuzundan polgaş eske-taa cerlerden ajttъvas, istebes, xemceq albas, ol kizini mьndьq xemceq aldъvas tep solunga-taa xarъылар poorga, moon xaraazы-pile solunga pizitken pytpes idegetter „solun xej-le kizi pa-ayn ileredir poordan paşka, kizee

xemceq alъr şaa par eves“ teer podalgazы-pile solunnun at-alda-ryn pakşaradyr cyylder par pol-gaj. Blangja 1935 cыldьñ sьel-gy yjezi-pile 36 cыldьñ egezin-de Pii-xem kьozuun Pajan-kol sumuzunun oralakъ tьrgazы Tan-caj-ooldu aragalaar, calcъk kы-lyr, eş oayn toramcalaar, sumu-nuñ azylyñ kыlas, tyzmetisij pergen corup turar tep yş kat-tap solunga pizeen, adak soon-da pizeen cyylyngе Pii-xem kьozuunun cagъrgazыga sagъn-dьrьq kыldьr redaksydan pir cyy-l pizeen, onu am-taa xarъылаван turar tur. Cangъs ol-taa eves, oon-taa eske ol ыşkaş paaş eet-tenip coruur tyzok idegetterni solunga kancaar-taa pizirge ol xamaarзыr kьozuun, sumuzundan xemceq albaan turar coruktur par.

Monu moon songaar cok kы-lyr alъr sorulga-pile meen ide-geerim polza, azy, alban cerlerin-i-taa, kьozuun, sumu cagъrgal-arylyñ-taa, uletpyr pydyrylge cerleriniñ-taa, nam, areve uyr-leriniñ-taa pygy-le paaşlaar pol-gaş tuzalaar azylylar, „Şyn“ polgaş eske-taa solunnarга pizeen cyylderni toozazыñ pomcup kьery cugula. Pir eves toozazыñ pomcup şdavas-taa polza, ooda podunun xamaarзыr azy-lyñdan cyny pizeen poldur, onu ыjaar-la tьgerezin pomcup, ut-ka şynarыñ pilip algaş, cetpes tuduu pot şygymcyleldi pizeen polza, onu toraан şyn-megezin istep tьpkaş, şyn polza, xemce-en algaş, mege polza, cыldaga-

anyñ pizeeş, ыncа tugaar solun-da pizeen cyyly mьndьq poldu tep solunnar redaksyalarга ej-şanda xarъылар turza coguur. Ol polza, solunnun alda-ryn ped-ider coruktun cepsee polur tur.

Mьndьq teleede solunga yu-gen pot şygymcyleldi cook cer-ler 5 ijik-pe 10 xonuktan ertir-bejin, ыrak cerler 15 xonuktan ertirbejin xarъылар turarыñ tok-taamal poldurup yrgylcyletse co-guur.

Solunga pizeen pot şygymcyl-eldi xarъыларда egezingе erge-cok pizir cyylynyñ curumu pol-za: 1936 c. şynynde yngen № „Şyn“ solunnun oduruunda tep atttьq aratkornuñ pizeen cy-ulyñ xarъыларыş polza teeş, am tajlylyrыñ piziri.

Ustynde ajttьk cyyldy pyr-yny-pile kyssedir sorulgaşыñ mo-on ыñaj egelep corutkaş, solun-nuñ at-alda-ryn arat connun ka-raanga pedidip, xej niittiniñ kы-şay curumun yreer, xoolju tyr-ymge udur kem xerek uylgedip, araga-tarъы izip algaş xyligan coruk kыlyr, oon-taa eske pyt-pes coruktaryñ ej şanda ilere-dip pizip turgaş, cazaq, nam-nyñ xyn-pyryde salъr turar azy-ly-agъj, kultur-politiktьq xereen ul-am ыñaj arъq-şeveri-pile ereştiq ulamcыlar corudarynga pygy ky-zyvysty pelen poldurup algan turaalyar.

„Şyn“ solunnun texnik sekreteri O. Sunduj.

Кызыл-хоорай cagъrgazыныñ тыңнадь

Kызыл-хоорайныñ tolgandьr cook curtтар arat conga moon-pile carlap tьnnadьr polza:

Po 36 cыldьñ 9 ajыñ 15-ten egelep Кызыл-хоорайга picce ur-uqlarыñ keep oьrenir şkolazы azylylyr turar tur. 8 xardьñ ьry 15 xardьñ kudu şkola nazыnylyr er, xerezen uruqlarыñ xooraj curtтуq tanъş kьoryş xatunmazыñ tamcъştyr şkolaa kiirip polur.

Şkolaa keep oьrenir uruqlar-nyñ idik-xevl polgaş aaş-cemi pottarynda polur polgaş ertten keep oьrengеş, kezee pottarynyñ oran pазыңnarыñ-ce tarap xonar.

Ertten coguur şagъndьñ xozudap polvas.

Myn şkolaa oьrenir erttem. Kultur ministeriniñ tuskaj prog-ramы-pile polur.

Am yjede arat connun meder-eli ezyr turar teleede, caş nazы-nylyr azy-telyñ erttem polvaazyr-alga oьrediri tergiñ cugula.

Pii eves arattar po tьnnadьş-kylylyñ utka şynarыñ pilip şda-vas polza, Xooraj cagъrgazыnyñ alban ceringe keep şkolanyñ uz-tuzazыñ polgaş uruqlarыñ ert-tem polvaazyralga oьredip alъr-ыnyñ arga tuzazыñ pilip ar polur.

Kызылдыñ keep oьrenir şkola-зыnga uruqlarыñ oьredir arat conga takъr tьnnadьr polza, şkolaa oьrenir uruunun, oqlunun iştikki, taştъkы idik-xevin kon-cuq septeer taarap peer. Tьvanьñ nasional xep-xevirin caraş kыlyr peer. Pistin arattar nam, caza-abyştyñ accъ xavyjaazynda todur togaa, kaas şimek polgaj-pis.

Mьncangaş caa yngen cecce-k ы-kaş ezyr olurgan uruqlarыştyñ xep-şynыñ siliq kыlyr pergeş, erttem surgulga oьredil.

Xooraj cagъrgazыnyñ targazы Seren.

Ispanda faşistьq yjmeen yrgylcylevi-şaan

Sьelgy yjede Ispannyñ songu talazыnda yjmeenciler San-sevas-tjan tep talaj paroxtartarynyñ stanzyş xooraj-ce koncuq uluq şavar xaldaaşkыnyñ egeleen pol-gaş sentabrnyñ 13-te yjmeenciler myn xoorajny ezeleen, ol xoor-ajnyñ curttaкыларыnyñ xej kezii polgaş paza myn xoorajny kam-galap turgannar uk xoorajnyñ paryñ talazыnda Bilbao polgaş eske-taa cerler-ce corugulaan.

Ispannyñ şeriq jaamyzylyñ medeelep turar polza, Ispannyñ songu talazыnda Astur tep taq uletpyrlyq mozunun paryñ tal-azynga taq uletpyrcinneriniñ pe-lykteri yjmeencilerge koncuq ul-uq karazыñ kьeryzyp tiileen.

Aviodo tep yjmeenciler ezeleen rajonnu respubliktyñ uzar-xeme-leri pomvalavъ-şaan turar.

Aviodo tep xoorajnyñ podun-da tif tep aaryq koncuq telger-ej pergen. Ol coruk yjmeenciler-niñ korum cok pajdalъñ ulam kыsteldirip turar.

Paza sentabrnyñ 13-te Ispan-nyñ paryñ talazыnda Portugal ulus-pile kызыgaarлазыр turar caa-tajыñ poop turgan yjmeenciler polgaş cazaкtyñ uzar-xemeleriniñ arazыnda agaар tajыñ poop ert-

ken. Ispannyñ cazaanyñ pir uzar-xemezinіñ colaaccъşy Orturа tep kizi yjmeencileriniñ pir uzar-xeme-zin syrgеş-le corup kaар tur. Syryp corup olurda myn kiziniñ pulemodu atttьmastar yreli peer-de, ol kizi temgi yjmeencileriniñ uzar-xemezin podunun uzar-xem-ezi-pile cuura-ystyrypkeş, podu elyp kalgan, yjmeencileriniñ uzar-xemezinіñ colaaccъşy kizi, para-şut tep hol majgъny ыşkaş xere-teber pьs-pile azyvayşыñ cerge caaskaan ajaar tyzyp padъ kel-gen tur. Oon ol colaaccъşy kiziden ulus ajttъrarga, „men polza, Por-tugal kызыgaar-pile yjmeenciler-ge tuzalaar tep kelgen, Italiniñ 18. Germannyñ 6 uzar-xemeleri-niñ colaaccъşyларыnyñ pizeeş kiz-i-men“ tep cugaalaan.

Po cyny kьeryzyp tur teerge, pizeede Ispan respubliktyñ uzar-xemeleriniñ colaaccъşyларыnyñ faşis-targa udur am-lynyñ xaramnan-majыñ maadyrlyq xyezirp turar-ыñ kьeryzyp tur, ijide Itali pol-gaş Germannyñ faşistьq ыttary Ispanda faşistьq kontrre-voluscu yjmeencilerge am-taa tyrym cogu-pile tuzalaşpъ-şaan turarыñ kьeryzyp turar tur.

(Agaar medeezi).

Şemi sumuzunun azyly

Cьen-xemcik kьozuunun Şe-mi sumuzunun pygy arat conu-nun azyly-agъj, erttem kulturа ezyr turarыñ, am polur ARN-nyñ 10 tugaar Uluq xuralыnyñ mur-nunga uşta temdeqlep, san-pile kьeryzerge:

Малыныñ ezylydezi:

	1935 c.	1936 c.	eşkeni
Cыгы	1342	1403	61
Inek	2267	2946	679
Xoj	6047	6494	447
Şky	3489	4218	729
Tebe	18	21	3
Şarъk	—	9	9

Kattъşkaş 13.163 15.091 1928

Taraa sigen azyly:

	1935 c.	1936 c.	eşkeni
Tarъlga ga-pile	247	281	34
Sigen ga-pile	70	103	33
Xeppeeni	1945	3815	1870
Puudu	7394	16571	9177

Şskeler

	1935 c.	1936 c.	eşkeni
Cыlyq kazaa	634	639	5
Pizik piliri	339	429	90

Po sannardan ap kьerge, su-munun arattarynyñ azyly-agъjы,

erttem kulturа ezyr turarы to-dargaj tur.

Po polza, cazaq, namnyñ cьp udurtulgaşы-pile polgaş iziq tu-zalamcъşы-pile arattar po xire ce-dilgeliq turup turar.

Oon angъ am kelir kыştъñ cut azylylyñdan maldы kamgalaar tugajыnda coguur xemceqlerni ap turar, cizeeleerge: maldыñ ce-mizin, edek kыştъñ septeer pel-etkep, mal ederiştireriniñ cьvy-pile corudup, ыlangja koşkar-xunamъ yzyr kadargaş, am coguur ejyn-de ederiştireriniñ peletkep manap turar-pis.

TAR-nyñ 10 tugaar Uluq xur-alynga cedir kysky azyldar tala-zy-pile am-taa cedilgeler cedip alъrыñ oraldazыр tur-pis.

Tajlylyr: sigen medee şanъ polza, 8 ajыñ 25-te aldъngan medee cyve, arattar oon soonda-taa eleen xej sigen kesken, mьn-cangaş sigen şely polgaş pelet-keli oon-taa xej eşken polur uzurluq.

Sumu targazы Marttan-ool. Nam yyr targazы Tamъ-syryn.

Pistin kooperazыvъşty ergi şaqqa tьmejleer arga cok!

Revolustun mьrnunda ezeer-gek tyrymgej cilvi sadьqcylyr curtun feodal idegetteri-pile kat-tъşp algaş, pistin Tьvanьñ arat connun iji cangъş mal-maganъñ, cerden tьpkan an-meniniñ kezin polgaş par turgan koşkul-xьren-gizin xalas cыgyş xavyrъr teer-vedep ar coraanyñ arat tymen utpaan poor-sler.

Ol şaqda cangъş kalbak şaj erttee, cangъş potvak tapkы ьrt-tee kandьq-ijik? Uzen tьrtten cы-gam tiin-pile alъr, cok polza, poqva, moldurga pergeş alъr tur-gan polvas-ijik-pe. Po tugajыñ arat tymen suura pilir sler. Pir şaj, tapkы ijiñi ceep algan polza, pir cыl polurga, oon xьezy teeş iji şaj, iji tapkы ьrttee xavyrъr alъr, oon tendeze oon ьrtteenge kizi-niñ cangъş aadъn-taa algaş pьar cyylder par-la turgan polvas-ijik-pe. Po tugajыñ arat tymen ut-paан poor sler.

Iştikiniñ ezeergek tyrymgej feodalarynyñ polgaş taştъkыnyñ cilvi sadьqcylyrыnyñ tarlaar xemdiiringe şadattьmajыñ, pistin jadъ arat tymen oor-suk kыlyr, ol idegetteriniñ et paraanyñdan picce-paccanъ oorlaparga, ol-la oraan pilip alza-la tyzymetterge

pildirip, eedin, kezin ereededip, et koşkulun xavyrttyr coraan pol-gaj. Cizeel-erge: Tees-xem kьozuunun Poldurgazыk, Sappъñaj tep iji kizi Pajan-poova tep kьdat-tyñ pir tonnuk torgu paşlaaş yzen tьrtten paaş xeldyq paraanyñ oorlap kaarga, ol paraan soonda yne peerge, 900 paaş xeldyq paraanyñ oorlaan tep amьnyñ no-jan cыzaanynga pildirgeş, al-pot-tarynyñ iji cangъş xьrengizin xav-yrъr alъv-şaan, xatunmazыnyñ mal-maganъñdan eleen xej mal-dы xavyrttyr algan-ijik. Al-pot-tarynyñ iji xolun kыştъñ soogun-ga ol xьm-pile tak kыldьr cыp-şыр taarap kaanyñ, ol şaqda men paza oor xerektiq amьnyñ cыzaanynga pektiқ turgaş iji ka-aam-pile kьergen-taa-men, ol ul-us-pile pir cerge eriiidedip-taa turgan-men. Ol Poldurgazыk tep kiziniñ iji xolu cok coraan, am elgen, Sappъñaj tep kizi am-taa iji xolu cok, tiriq par.

Oon-taa eske janъ pyry-pile xemdip cip coraanyñ kizi cer-le şanap cetpes tur.

Am pistin kooptun sorulgaşы kandьqyl teer polza, arat tymen-ni eletpes tyretpes, olarыñ et par-aanylyq, idik-xeptiq, taraa tarъş

andazыñ, ilirliq, sigen kezer ka-dьrylyq, maşina cepsektiқ, kan-dьq-taa azyly kыlyr eldep xerek-seldiq polzun teeş, xandьrъr tur-ar polgaş cer-le arat tymen kan-dьq cyve xerek teer-ijik, onu toozazыñ xandьrъr turar tur. Para-annыñ ertteen podap kьoryner! Şaanda pir şaj, pir tapkы ьrttee-pile am 10-20-taa şaj, tapkы al-ъr tur. Oon-taa eske paraan ьrt-teeniñ cigin podap kьoryner.

Pistin arattыñ koovu teerge, şynar-la kiziniñ ada-ijeziñden art-tyk tur. Kiziniñ ada-ijezi-taa polza, cyq-le toruktur azы-raar polgaj. Koop polza, ijezin-den tьryp keerden tura yrgylcy azyraaş, elgy-ce cedir azyraar pol-gaj. Pistin arat tymen kooptun accъ-xavyjaazy-pile edilebejin cor-aan etti edilep, ketpejin coraan xep-sьnnъ kedip, ispejin coraan aaş-cemni izip cip-taa cor-pis.

Ыncangaş, koop polza, tus curt-tun kapitalistьq eves orukka aj-aar şilciiriniñ yndeziñniñ salъr tur-ar sorulgaşыnyñ pir uluq tajaң-gъşы polur.

Mьndьqnyñ teleezinde, xuuccu kezigynner kooptun azylynga pot-tuu-pile kirziril koncuq cugula. Kancap kirziril teerge, tep cer-lerden egeleeş, kьozuun, sumu, arvanga cedir-le kozkooptarynyñ azylynga tuzalaşыр ceder, cetpes azyldaryñ ileredip, majgъñ, tergi sadьqcylyrыnyñ, kozkooptun-taa

azyldakcylyrыnyñ pottarynga sler-niñ mьndьq azylylyr cetpes tur, mьndьq azylylyr ceder tur tep cugaalар perip, podunun cook kadъ turar cerlerinde sadьqcylyr-nyñ paraanyñ arъq-şever turguz-ar, iştin, taştъñ cыtkan paraannar-nyñ el caaşkыñdan kamgalap kam-naar, pottarynyñ xereqlej pergen paraannaryñ coguur cerlerden se-erttyr cydyryp alъr, kьery cor-uur tergi, majgъñ sadьqcylyr, ыñ-aj peer kьerde kьeryzyp, sadьp algan mal-maganъny ыşkыmajыñ kamnap semirtip syryp peer pol-gaş sadьp algan eldep cyylderni ej şaandan erttirbejin cydyryp coguur cerlerge cedirizp perip turar.

Azylynga ee xarъыssalga cok, xej niittiniñ xьrengizin kajъ xa-maан cok samcъqdaar, oorlaar—şak mьndьq kiziler-pile eres tem-isseyir. Arvan, sumunun cagъrga cerleri podunun curtunyn iştin-de majgъñ, tergi sadьqcylyrыnyñ iletkelin ap, ceder, cetpes azyldaryñ ileredip, kыlyr azyldaryñ ajttъr perip, mьndьq paaştalga peeri cugula. Kajъ-taa sumu iştin-de turar majgъñ ergelekileri ol sumunun cagъrga cerinde cagъrt-kan turar uzurluq.

Arat tymen kooptun xamъk azylynga pottuu-pile tuzalaşpъs pol-za, cangъş kooptun azylylyr kыş cedip azyldaary pergedej pe-er polgaj. Koop teerge, xej arat-

tyñ xereqlelin peletkep perip, ol-arynyñ xьrengizin kadagalap turar cer tur.

Arat tymen xereqlelin kooptan negeer-taa uzurluq, koopka po-dunun artttъkыlyq mal-magan-ыñ, paza ciq edin sadar-taa uzurluq. Kooptun negeldeziniñ pistin arat tymenden ekki xandьrъr peer polzubussa, koop pistin xer-eqleen cyzyn-paazyñ xereqlelişis-ti xandьrъr perip cer-le şdaaryñ sler pygyde pilir sler.

Sьelgy yjede kooptun talazыn-dan eleen xej sannыq samcъqdal ynyr turar. Po tugajыnda kьedeede, xoorajda kooptun xuuccu kez-i-gynneri ekki xьnap kьery polcup perip turarы sula tur. Cyk-cyg-ynden kooptun azylynga ekki tu-zalaşыр polzubussa, samcъqdal ynmес uzurluq. Xej xuuccularыnyñ xuuzun kattъştyrgan xьrengizin samcъqdar yreqdep kajъ xama-an cok azylylyr turgan idegetter-pile pistin xuuccu kezigynner tem-isseyir polzubussa, kooptun azyly kancap saşыraarъl? Saşыr-ar şdavas polgaj. Am moon son-gaar cer-cerde kooptun xamъk azylynga xuuccu kezigynnerden polgaş arat tymenden tirli-pile tu-zalaşыр xerek.

Kyryniniñ xoolju xaragalzaar cerliniñ surgakcъşы Kizir-ool.

Pistin sumunun sigen kezilgezini söelgy medeezi

Kaa-xem kozuununun Pelbej cilda kezip peletkep algan sigen sumuzunun arat conunun 1936-nin en söelgy medeezi:

Sigen kezir cerleri (ga-pile)			Oon xeppeeni			Puudunun sana		
ergil	caa	şuptu	ergil	caa	şuptu	ergil	caa	şuptu
118,2/4	22	140	3,889	474	4,363	19,445	2370	21,815

Tus kozuununu piske pergen planı 20.000 puut turgan polza, pistin sumunun arattarı 1815 puuttu azyr kyysetken tur. Sumu targazy Mönge.

Ulaanot tep aaryoq

Söelgy yjede Kyzyl-xoorajda Ulaanot tep aaryoq tırtıy kelgen. Po aaryoq-pile murnunda aarybaan kadık ulus-taa aaryj perip polur. Myn aaryoq-pile uluq ulus-taa, picciil uruqlar-taa aaryj polur.

Ol aaryoq-pile ulus şooluq kadınar aarybas. Po aaryoq kandyq janzy uluska tamcır keeril teerge, tykkıyer caraa, sinbirer tumaa-pile kadık tamcır kelir. Ol cyylder tovuğa k-toozun-pile kattyşkaş kiziniñ işin-ce kirgen soonda am kizi aaryj egelej peer.

Aaryoq pyry-le en paştaj toraan ilerep kelbes cazyt yjeliq polur cybe polgaj, po ulaanot aaryoq paşa ındyq yjeliq aaryoq cybe. Po cazyt yjede, uk aaryoq-pile aaraan kiziniñ pıjdaş „Grif“ ter aaryoq-pile aaraan kizi şkaş appaar.

Cizee: Cedyrer, karaa kiza peer, oon ınaj eedi izip, temperaturazı ıylep turar appaar. Mıncar pargan yjede aaryoq kiziniñ aaryş öske uluska koncuq mergen cıřpınyr polur. 4-5 xonuk işinde aaraan kiziniñ eedi koncuq izip turar appaar. Ol eet izip, temperatura ıylep keeri-pile kadık kiziniñ eedi kyzıl-kı-

yzıl şııskilerliq appaar, aaraan ulustun temperaturazı cyq-le 2-3 xonukta ıylep izeş, oon soonda 7-8 xongaş tedir kudulaar tur.

Po temperatura kudulaan-pile kadık temgi ynyr kelgen şııskiler coordu estip cok kaar appaar. Po şııski cok polgan soonda toraan-na kiziniñ kezi coordu kartılyp, araj sargara peer. Po cybe polza, kaaş xonuktan kaaş-taa cedi xonukta uzar polur.

Uk aaryoqdan ulus şooluq xoraş, ındyq polza-taa aaryoq tırtıy kelir polza, en ılangıja picciil uruqlarğa koncuq perge tur.

Ulaanot yjezinde perge cybe cıl teerge, janzy pyry öske aaryqlar polur cybe. ındyq polgan teleele, aaryoq kizi xat-salgınga kagıspazyñ podaar uzurluq. Cyge teerge, picce-le salgınga kaksırga aaryoq perge-deer.

Uk aaryoq-pile urgulajında uruqlar aaryj polgan teleele, uruqların jasla, şkolalar cerinden öske xej ulus cıqlır kino, teatr, klup, sadıq şkaş cerlerge kılıp polbas uzurluq.

Piantkovskij.

Ol sumuda şygy talazınyñ azyb udaan

Tozu kozuununun Ham-sıra sumuzunun şygyzyn 1935 cilda songup turguskan cybe, oon peer 36 cıldın 9 ajga cedir cangısta kılğan azyb cok, anaş şıřpıñ oluruq turar tur. Moon xaraazı-pile tus sumunun işinde aar-saar ırgın xeree polgaş xomudal-negeeskin teerge yyzeleni pergen cıdar tur. ılangıja cırtıñ kyzıgaarın ıttır Pıraat mool ulus-ce kılır sadıq kılıp corup turgan Sarıoq-ool paştan 5 kizini amıga cedir xemceq albaan

turur tur.

Cer-le sumu şygyzy xoojlu tyrym talazı-pile arat conun ortıuzınga tıjılyr-massalıq azyb paşa corıtpıjın turar.

Ystynde cugaalaan sumu şygyzynın cetpes azybın, kozuunda şygy cerinden uluq ujıuzun otturup, udaazıraan kem-xerek-terni tarıj xemceq ar, sumu şygyzynın azybın tırgisse coguur tur.

Cangıs-kol.

Uruqlarınarnıñ öörenirine moondak polbanar!

Tandı kozuununun Kık-pulın sumuzunun xamaatılar Pilciir-ool, Tendip-ool, Paldan-seden, Seremdik polgaş Temci-xundy olarnıñ uruqlar, po eriken cıjıñ cıjlaq şkolazınga ekki ider-kejlilj öörenen tees, kozuunda ege cada şkolazınga öörenir kıldır şilcidip şaınaan. Ol yjede uruqlar pottar polgaş ada-ıjeleri koncuq cıřpıreper xyleep algan-nar.

Oon soonda 8 ajnıñ 25-te kozuunga surıuldu cıřpı egelej peerde, ystynde adı yngen kiziler „uruqların toñ kyzın surıulga corıtpas ulus-pis“ tees, uruqların tedir surıap algaş pargan, ılangıja nam kezıgıny Pilciir-ool polza, oqlu Camıjan Paj-xaak-ce coj pargan soonda, ezirik cugaalar turgan: „meen oqlum oorga mojnım poor cybem, ıle-citse kımın kyzında? oqlum tedir syryp ekker periner“ ter eş Tuganşyga ıncar calcır turgan. Ol şkaş podalga-pile Tendip-ool, Temci-xundy, Pal-

dan-seden suqlar uruqların öörenir corıun poorıap, „kizi uruu sook cerge ılyp kalza kancaar“ ter şkolanıñ ınek kazaazınga tımejler, uruq-tarın öörenir syzyun ırvadır turarlar tur.

Nam, cazaş arat conun uruq-tarın öörenir tees, ınek kazaazı şkaş sook cer-ce kazanda-taa ojladı turbaan xarın, surıuldu olurur turar cerin, ızer-cıir cemin en ekki-pile cılyqlar ser-ter, peletkep turarın Tıvanın xej conı şuptu pilir, cyq-le kontrevolustıq feodal-teokratıar polgaş oon şıncı tuzalakcılar pil-ves poor-on.

Öörenirine turalıq, uruq-tarın syzyun ırvatkan polgaş kontrevolustıq sıs tomak yndıryp turgan Pilciir-ool, Tendip-ool, Seremdik, Paldan-seden polgaş Temci-xundy olarga, xamaatız organnarından cazaş cagırga talazı-pile xemceq kergıysyn ter kulak salır olur-men. Aratkor.

Öskeni 212 polgan

Tozu kozuununun Uluq-taq sumuzunun arat conunun azyb-şygy cıly-pyry ızyr turarın san-pile kerge:

Mal ady	1935 c.	1936 c.	Öskeni
Cılgı	190	205	15
İnek	83	86	3
İvi	1926	2121	194

Kattyşkaş 2199 2412 212

Pizik-piliq talazı-pile, am 68 kizi pizik pilir polgaş 25-le kizi pizik pilves. Moon ar kerge, azyb-şygy, kulturıvus xeree saızır turar. Monu ulam saızıradyñ oraldayır tur-nis.

Sumu targazy Şyryldej.

Peş perynyn ijizin ılyrdy

Tandı kozuununun Eleges sumuzunun Ongaza polgaş Puga-ıezıngı, po cıjny ıttır aaldarnıñ ırtter-kaan aadın, ottar coraan malın iji-cangıstar xoraş tur-gan 5 perylerniñ ijizin eşter Col-dak-kara-pile Sırtulaj olar 8 aj yjezinde poolar ılyrdıler, öske-lerin şooktur ojladıpkıan-pile am ol kavyda şimeeni cide perdi.

Po şkaş pery-pile temisseldi kazanda-taa koşkatpaalınar.

Tuganşy.

Pery, xajırakkan-pile eres temisseziilil

Tozu Kozuununun Uluq-taq sumuzunun arat conunun xej nıruuzu ıvi maldıq polur con cybe. Ol ıvi maldıñ kol-la xora-lyq tıjızyñ polza, xajırakkan, pery polur. Oon-pile arat con po 36 cılda eresilj temissel corıtpa-an-pile 13 paş ıvi maldı seen turar tur.

Arat con ol xoralıq tıjızyñ-nar-pile eres temissel corıtpajın turgannıñ cıldagaan kolduunda an pooru cok turarından poor turar tur.

Moon songaar arat con maldıñ ol xoralıq tıjızyñnar-pile evileldezip algaş kış kadır temisseziir cugula tur. Moon-pile kadık kooptun talazından pistin Tozunun arat conun uluq ooktuq an pooru-pile xandırgarın uluq-la kyzep tur-pis.

Padızyk.

Cangıs porvak xeppeeni-taa cok polgan

Cöen-xemcik kozuununun Xajırakkan sumuzunun Pora-xelde 8 tugaar arvanında Adavastaj teerzi, po cıjny ıttır azyb kıl-vajın aragalaan. Sumu cerinden 8 ajnıñ 30 xynynde sigen pyrytkeli kyla pergeş, po Adavastajny pyrytker teerge, pyrytkelge salırar cangıs porvak xeppeeni-taa cok poldu.

Po cıny ajttır tur teerge, ol kiziniñ podunun paagy-pile kadık, tus arvanıñ pagaj azybın ilere-dip cıdyr eves-pe. Po kyzın cut polu-perze ta kancaar kizi cybe ıjnaan.

Men podaarınga ooda am taraazın ekki azaar ap, oon savan cyylderin pılyp azaar alva-aza-taa xirezi pagaj-la poor eş Adavastaj.

Öskeier mındıq pıjdal-pile xyrezi koncuq-la cugula tur-ool, Pora-xelde „Tınnangır“.

Azyb kılbas aragacş calgaalar-pile eres temisseziiliner!

Xooraj koovunun tınnadı

Am po yjede xooraj kadyñ-ıñ nogaa tarıy ceriniñ nogaa-zyr pıřkan. İnda par nogaalır polza: agyrze, pomidor, kapıus, kartıřka, arıus—kol nogaalır po tur. Po nogaalır polza, Kyzıl-xoorajda Xoorıe-nin aat kazaazında.

Nogaa alır şuptu organizatarga polgaş xunun sadır al-ıksılarga tınnadınyñ polza, uk nogaanı Xoorıe-nin cem sk-ladın ergelekci Occur polgaş paazar şelynde sadır yrgıly cy sadır turar.

Xej nogaa alır kol cerler kat-ıřkan şkolalar, stolovaj, řeriş ceri, xamaat şkola, AEC paşın ceri, transportun garaşı stolov-

ajı, oon-taa öske cerlerge moon-pile tınnadıp kazyñ polza: slerge ceze kandyq nogaa xer-eqil, po ajnıñ 25-ten ertirreş-in cagyñar-taa periner, alıñ-arnı-taa toraan alınar. Po xıus-saa işinde cagyq perbes polza, kıjnar-taa perip, sadıqlar ka-artarın tınnadınyñ.

Organizastar polgaş amı-xu-unun-taa sadır alıksıl myn nogaanı Tasır-askıdan-taa par-ıř ar aar polza, koncuq ekki tur. Nogaanıñ ertıe polza cıik. Xoorıe paştıar ceriniñ targazın ornu Tomdu.

Tasırda nogaa ceriniñ direktoru Cıqlı.

Cagaa, pizik corudukuları cıny pilip alza coguurul?

TAR-nıñ Xarılzaa ceriniñ cagyq kildizi ter ceri polza, kyrynenin xamık ınaj-peer corudar cyylderıñ xyleep alır polgaş xyleedip peer sorulgalı cer tur.

Conun pizik xarılzaazı kıl-ıñnar - kavyden tudum-na ol, azy paşa-la saızır turar polgaş onu cedirip peeri paşa-la şıngıyır turar.

Mındıqnyñ teleele, po azyldı saızıradyrda xejnyñ kızılgı tuzalamcız polgaş ol ce podal salıřkıl koncuq cugula.

Am yjede xejnyñ cygynden kandyq pıjdaldar kesty turarıl teerge, camdık kiziler-taa ıjik-pe, alban cerleri-taa corudar cagaalarnı, cyq-le taştında cedar cerin pizeş, kandyq-taa marka cok, kajı-xamaan cok poştan cagaa şugar xaraazın-ce suptar poor tur. Po tugajında corudar cagaalarga ıjaar-la marka cıř-şyzyñ ter solunda pizip turgan polgaş, kyysettinmejın turar tur.

Moon cyu kesty turarıl teer polza, ol marka cok cagaan cedar teen ceringe cedire-pergeş ırtıen negeerge, camdık kiziler ıjik-pe, alban cerleri xyleep albas coruktar yner appaar polgaş poşa cagaa xarılzaazı xandırgar ter-le cugaa-soot yneringe cedire poor tur.

Moon songaar cagaa pizik corudukularınga sagındır tınnadı cyıl polza, cagaa corudar-da taştınga 20 kopejkin mar-

kazyñ ıjaar-la cıřşırar polgaş pıř eves cagyq-pile corudar teen polza, cagyq kildizinge 35 kopej-k teeler.

20 kopejek markalıq cagaan cagaa şugar xaraazıka - şugar, 35 kopejek teleen cagaan cagyq kildizi xyleep alır.

Kodeege polza, ında poştan podunga tuzaar ıjik-pe, ında poşa xaraazıga şugar, Aratın revolustıq řerişleri marka cok cagaa sup polur.

Oon agnda cagaan cedar cerin piziri-pile kadık kajın yngenin paşa todargaj piziri cugula, cyge teerge, ol cagaan cedar kizi tıvıvajın paar ıjik-pe, öskeer corıj pargan polza, tedir eezinge egiderde xerektıq.

Cagaa-pizik corudukuları po sagındır tileqni edirip, potarın arazında xarılzaazınga şartıkty cybe tavarıřtızvazın idegep tur.

Xarılzaa ergeleer cerniñ Cagyq kildizi—Arapşın.

Redaksıdan: Pygy aratkorlar, anıjakorlar polgaş öskeler-taa solunga piziri teen materialın redaksı cerin-ce xalas, marka cok corudar cırum öskerilbeen xeveer eves-pe.

Po tugajın eş Arapşın podunun pizeeninge kılvejin pargan poorga, tapkır tınnadı tur-pis.

Pistin xarılzı

Cöen-xemciktin Xorım-taqda „Tınnangır“—Topsan-oolun tugajın sumu cagyrgazınga tınnat.

Öert řeriinde „bla“ tınnan—Ak-sygeniñ tugajında xana solunınga pizi.

Ergi parıkta „Ediree“—Padı-mengenin tugajın sumu cagyrgazınga tınnat.

Şekperde Kidir—pizeen ıtyñ şınar cetpes poldu.

Şekperde Kidir—pizeen ıtyñ şınar cetpes poldu.

Şekperde Kidir—pizeen ıtyñ şınar cetpes poldu.

Şekperde Kidir—pizeen ıtyñ şınar cetpes poldu.

Şekperde Kidir—pizeen ıtyñ şınar cetpes poldu.

Şekperde Kidir—pizeen ıtyñ şınar cetpes poldu.

Şekperde Kidir—pizeen ıtyñ şınar cetpes poldu.

Şekperde Kidir—pizeen ıtyñ şınar cetpes poldu.

Şekperde Kidir—pizeen ıtyñ şınar cetpes poldu.

Şekperde Kidir—pizeen ıtyñ şınar cetpes poldu.

Xendergee paşkıl turan eş M. Pyry—öredilge tınneli pizeeniner ıjy eriken tur.

Urvınde Lamazık, Kık-kıs—öredilge tınneli pizeeniner ıjy eriken tur.

Turanda P. Kombı—slerniñ řet tugajında pizeen cybenier eş Seqvenin pizeeni-pile tapkır poldu.

Eervak majıynında S. Tanzyñ—sler 4 cyıl cybe cidirgen teleele, oon xeleziñ 8 akşa polur uzırluq. ındyq teleele, am 7 akşa xerek tur.

Cidiriş: Xaraal aldnı uurgajında azybın Xunaşpan men, po cıldın 8 ajnıñ 24 xynynde 1206 tugaarlıq profes kezıgınyñ biledin cidirdim. Am kış cok pıldırdım. Xaraal azybın Xunaşpan.

Xarılzısalgalıq redaktor Lyndyp.

Carlal

Sovıtrıstan pygy sonıurgaldıq organizastarga tınnadınyñ polza, po sentabr ajnıñ 20-den egelees.

ergı xebirniñ talonu-pile Uus oruu-pile coruurınga xereqler benzin yndıryp perbes tur. Uus oruu-pile coruurda xereqler benzin alır tugajında caa ıqnyoq talon kılğan, onu Sovıtrıstıñ uluq kontorazında sadır turar. 2—2

Sovıtrıstan

Kyrynenin 1 tugaar tipograı